

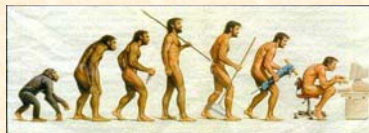
Fylogenetická evoluční analýza

Pro zajímavost, nebude součástí zkoušky...

Důležité, pravděpodobně bude u zkoušky...

Fylogeneze = vývoj druhu (vývoj nových druhů) procesem evoluce.

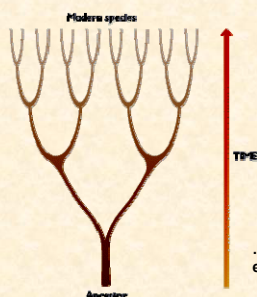
Fylogenetika = věda zkoumající fylogenezi, příbuzenské vztahy a vývoj organismů.

Evoluce bioinformatika

Fylogeneze

Fylogeneze nezahrnuje pouze podobnosti a rozdíly mezi organismy (taxonomie)...

...ale také jejich evoluční vztahy.

Fylogenetická data

- Fylogenetická data jsou získávána zkoumáním charakteristických znaků studovaných organismů.

Prvotně používány MORFOLOGICKÉ znaky.

Problém – fosilní pozůstatky většinou NEKVALITNÍ, neposkytují žádané informace nebo se VŮBEC nedochovávají.

Molekulární fylogenetická data

- Jediný experiment může poskytnout informace o mnoha znacích.

```

AAGACGGCACCGAACAAAGACTACAAAGACGCCGTCGTGGTGAACAACCTGGCCGCTGGGCT
AGGATGGTACCGACATGGACTACAAAGACTCCCATCGTCACTCTGAACTGGCCGCTGGGCT
GGGACGGACACCGGC-FGGAC--CAAGGGGCGCTACACCGCCACCACTGSA-----
ACGAGGTGGCCCGAACCTATGGCAATAACTCCGCG--TCGTTCAGTGTCAAATTTGGAAAG

```

Každá nukleotidová pozice v sekvenci může být považována za jeden ZNAK, který se vyskytuje ve ČTYŘECH rozdílných STAVECH.

- Jednotlivé stavy jsou jednoznačné a nezaměnitelné (A x C x G x T). Na rozdíl od morfologických znaků (tvar), u nichž existuje mnoho přechodových forem.

- Molekulární data se dají snadno převést do „číselné“ formy. Vhodné pro matematické a statistické analýzy.

Proteinové sekvence x DNA sekvence

- Pro fylogenetickou analýzu využívány PŘEVÁŽNĚ DNA sekvence.

DNA poskytuje mnohem více fylogenetických informací než protein.

Tiché mutace

Variabilita uspořádání genomu (kódující x nekódují oblasti)

PCR, automatické sekvencování

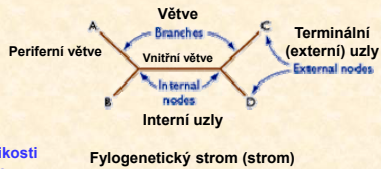
Fylogenetický strom

- **Cíl fylogenetické analýzy** - fylogenetický strom popisující evoluční vztahy mezi studovanými organismy.

Současné taxony (geny) = terminální (externí) uzly, vrcholy

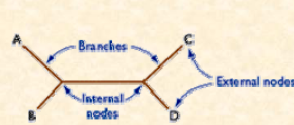
Interní uzly = rozdělení společného „předka“

Délky větví = uměrné velikosti změny v průběhu evoluce

Fylogenetický strom (strom)

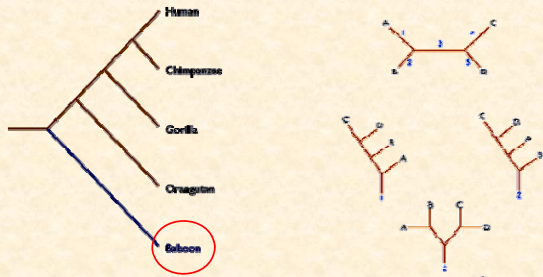
Fylogenetický strom

Fylogenetický strom **BEZ KÖŘENEM** (unrooted).
Není známý nejstarší společný předek (bod).
Vypovídá pouze o příbuzenských vztazích mezi geny, ne o „cestě“ kterou se evoluce ubírala.

Fylogenetický strom **S KÖŘENEM** (rooted).
Nutný alespoň jeden gen, který je méně příbuzný s A,B,C,D, než jsou tyto geny mezi sebou navzájem = „outgroup“

Fylogenetický strom

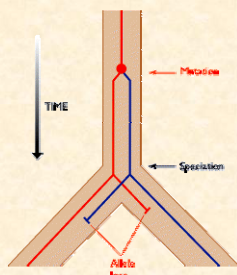
Fylogenetický strom **S KÖŘENEM** (rooted).
Nutný alespoň jeden gen, který je méně příbuzný s A,B,C,D, než jsou tyto geny mezi sebou navzájem = „outgroup“

„Genový“ strom x „druhový strom“

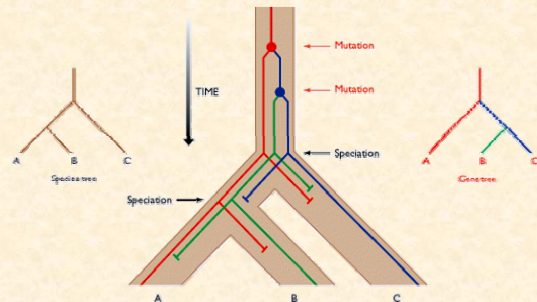
- **Genový strom – odvozen ze srovnání ortologních genů.** Předpokládá se, že bude přesnější než strom získaný pomocí morfologických dat.
- **Genový strom ≠ druhový strom.**
Genový strom – vnitřní uzly představují rozdělení původního **GENU** (mutace).
Druhový strom – vnitřní uzly představují rozdělení populace původního **DRUHU** do dvou skupin (geografická izolace).

„Genový“ strom x „druhový strom“

- **Mutace a vznik nového druhu se s největší pravděpodobností neodehrávají současně.**
- **Mutace předchází separaci** – v populaci se nacházejí obě alely genu. Po rozdělení populací může dojít ke ztrátě jedné alely.

„Genový“ strom x „druhový strom“

Tvorba evolučních stromů

- „Alignment“ sekvencí – nezbytný pro vytvoření stromu. Vyhodnocení rozdílů mezi jednotlivými nukleotidovými sekvencemi, většinou „multiple alignment“.

```

Bc1A  CCACTACAGCCAAAGAGTCCGAGCGACTCGCCCTTCAGCGGTCAGCTCGAGACCGGTCAT 324
Bc1B  CCACTACAGCCAAAGAGTCCGAGCGACTCGCCCTTCAGCGGTCAGCTCGAGACCGGTCAT 324
Bc1D  CCACTACAGCCAAAGAGTCCGAGCGACTCGCCCTTCAGCGGTCAGCTCGAGACCGGTCAT 324
Bc1C  GGA-TACTTITAAAGAAATC-----TAAATTCAGGATCTATTTGACT 754
      * * * * *
Bc1A  -CGAAGAGCGCCGCGCGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGAC 384
Bc1B  -CGAAGAGCGCCGCGCGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGAC 384
Bc1D  GCGAAGAGCGCCGCGCGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGAC 384
Bc1C  -CTGAAAGAGCGCCGCGCGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGACGAC 384
      * * * * *
  
```

Jak převést „multiple alignment“ na strom?

- Neexistuje „nejlepší metoda“. Několik metod je používáno souběžně, žádnou nelze označit za lepší než ostatní.

Multiple alignment

```

1 AGGCCAAGCCATAGCTGTCC
2 AGGCCAAGACATAGCTGTCC
3 AGGCCAAGACATAGCTGTCC
4 AGGCCAAGACATAGCTGTCC
  
```

Distance matrix

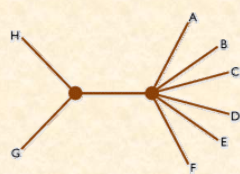
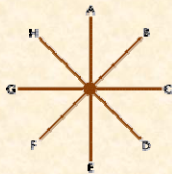
	1	2	3	4
1	-	0.20	0.05	0.15
2		-	0.15	0.05
3			-	0.10
4				-

- Distanční matrice. Slouží k určení délky větví.

Jak převést „multiple alignment“ na strom?

- Neighbor-joining method – „spojování sousedních objektů“ (Saitou a Nei 1987) . Využívá distanční matrici.

(A) The starting point for the neighbor-joining method (B) Removal of two sequences from the star

Jak převést „multiple alignment“ na strom?

- Neighbor-joining method – „spojování sousedních objektů“ (Saitou a Nei 1987) . Využívá distanční matrici.

- + Jednoduché = rychlé
- + Vhodné pro velké soubory dat
- + Vhodné pro prvotní analýzu
- Informace z alignmentu velmi zredukována
- Poskytuje pouze jeden výsledný strom

Jak převést „multiple alignment“ na strom?

- Metody maximální úspornosti – maximum parsimony method. Předpokládá (správně??), že evoluce jde nejkratší možnou cestou, tj. správný fylogenetický strom je ten, který požaduje minimum nukleotidových změn, aby bylo dosaženo daného rozdílů mezi sekvencemi.

- + Preciznější
- Větší nároky na manipulaci s daty
- Čím více sekvencí, tím více topologií stromů je nutné vyzkoušet
- 5 sekvencí = 15 stromů, 10 sekvencí = 2 027 025 stromů

Jak převést „multiple alignment“ na strom?

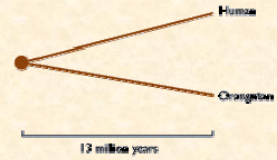
- Parsimonie: Fitchova parsimonie
Wagnerova parsimonie (reverzibilita změn)
Dollova parsimonie („novinka“ může zaniknout)
Caminova-Sokalova parsimonie (změny ireverzibilní)
Vážená parsimonie
Generalizovaná parsimonie
- Metoda maximální pravděpodobnosti
- Metoda minimální evoluce

Výsledky fylogenetické analýzy

- **Topologie stromu** – evoluční vztahy mezi srovnávanými (DNA) sekvencemi.
 - **Kdy došlo k divergenci sekvencí?**
Kdy vznikly „dnešní“ sekvence, tj. moderní organismy? Nutné využít **MOLEKULÁRNÍ HODINY**.
- Předpoklad: k nukleotidovým substitucím dochází s **KONSTANTNÍ** četností.

Molekulární hodiny

- **Rozdíl mezi sekvencemi odpovídá době, která uplynula od jejich rozdělení (divergence).**

Ke kolika substitucím dojde za milion let?
Nutná kalibrace!!!

Number of substitutions	=	x
Number per lineage	=	$\frac{x}{2}$
Number per lineage per million years	=	$\frac{x}{2 \times 13}$

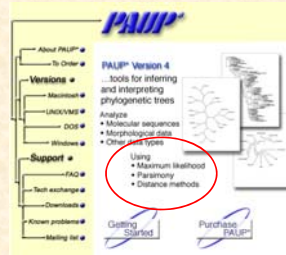
Molekulární hodiny

- **Rozdílné u různých organismů.**
- **Rozdílné i v rámci jednoho organismu!**

Software pro fylogenetickou analýzu

- **Clustal + NJPlot** (Neighbor-joining method)
- **PAUP** - Phylogenetic Analysis Using Parsimony

<http://paup.csit.fsu.edu/index.html>

Software pro fylogenetickou analýzu

PHYLIP

PHYLIP (the *PHY*Logeny *I*nfERENCE Package) is a package of programs for inferring phylogenies (evolutionary trees). It is available free over the Internet, and written to work on as many different kinds of computer systems as possible. The source code is distributed in C, and executables are also distributed. In particular, <http://abacus.gene.ucl.ac.uk/software/paml> are available for Windows 05/99/NT/2000 (see up Vain), Mac OS X, Mac OS 8 and 9, and Linux systems. Complete documentation is available on documentation files that come with the package.

- **PHYLIP** – *PHY*Logeny *I*nfERENCE Package

Methods that are available in the package include parsimony, distance matrix, and likelihood methods

<http://evolution.genetics.washington.edu/phylip.html>

Software pro fylogenetickou analýzu

Phylogenetic Analysis by Maximum Likelihood (PAML)

Introduction

PAML is a package of programs for phylogenetic analysis of DNA or protein sequences using maximum likelihood. It is maintained and distributed for academic use free of charge by the <http://abacus.gene.ucl.ac.uk> team. ANSI C source codes are distributed for UNIX/Linux/Mac OS X, and executables are provided for MS Windows. PAML is not good for tree making. It may be used to estimate parameters and test hypotheses to study the evolutionary process, when you have reconstructed trees using other programs such as PAUP, PHYLIP, MOLPHY, PhyML, RAxML, etc.

<http://abacus.gene.ucl.ac.uk/software/paml.html>

MacClade

<http://macclade.org/index.html>

Shrnutí

- **Fylogenetika** = věda zkoumající fylogenezi, příbuzenské vztahy a vývoj organismů.
- **Morfologická data/molekulární data (sekvence).**
- **Fylogenetické stromy: topologie (příbuznost + evoluce) a molekulové hodiny.**
- **Tvorba stromů: alignment + parsimonie, Neighbor-joining method, ...**
- **Clustal+NJPlot, PAUP, PHYLIP, PAML**